

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/86442>

Please be advised that this information was generated on 2019-10-22 and may be subject to change.

Recensies

Christophe Verbruggen, *Schrijverschap in de Belgische belle époque. Een sociaal-culturele geschiedenis*. Nijmegen (Vantilt) 2009, 416 bladzijden, ISBN 9798460040399. Prijs € 29,95.

‘De Belg richt verenigingen op zoals een bever burchten’, merkte de Belgische hoogwaardigheidsbekleder Henry Carton de Wiart eens op. Wie *Schrijverschap in de Belgische belle époque* leest, gelooft hem meteen. Christophe Verbruggen legt met zijn onderzoek naar schrijverschap en auteurssociabiliteit in de periode 1890-1914 een indrukwekkend aantal tot nu toe vaak amper bekende Belgische literaire comités, commissies, verenigingen, belangengroepen en genootschappen bloot. Wie kende tot nu toe de Union Littéraire (vanaf 1877), de Association des Écrivains Belges (vanaf 1902) en de Bond der Vlaamse tooneelschrijvers (vanaf 1910)? De één bestond langer en was succesvoller dan de ander, maar ze waren allemaal gericht op de behartiging van de materiële en morele belangen van auteurs en intellectuelen. Ook Verbruggens analyse van het Belgische tijdschriftenveld in dezelfde periode

levert een complexe wirwar van ‘netwerken’ en ‘clusters’ op. Die veelheid aan informatie is zowel een kracht als, zoals ik hieronder zal betogen, een zwakte van het boek.

Verbruggen onderzoekt de manieren waarop schrijvers tussen 1890 en 1914 werkten aan de constructie van hun eigen identiteit als auteur. Natuurlijk deden ze dat allereerst door hun artistieke stellingnames, en door hun strategische keuzes rond de publicatie van hun werk (welke uitgever? welk tijdschrift?). Verbruggen laat echter overtuigend zien dat auteurs hun collectieve identiteit in deze periode ook graag gezamenlijk vormgaven en uitdroegen via allerlei vormen van groepsvorming. Het is interessant te zien hoe de groei van hun gemeenschappelijke identiteitsbesef leidde tot de oprichting van allerlei belangenclubs en -clubjes. In het cultureel gespleten België gebeurde dat zowel in het Franstalige- als in het Nederlandstalige deel van het veld. In eerste instantie waren deze clubs druk met het verdedigen van de morele en materiële auteursrechten, maar daarnaast (zoals dat gaat) vooral met onderlinge machtsstrijd en concurrentie. In

beide delen van het veld (onderling contact was schaars!) zetten 'professionelen' zich af tegen 'dilettanten', 'artistieken' tegen 'intellectuelen' en jong tegen oud. In essentie, zegt Verbruggen dan ook, komt hun professionaliseringsproces neer op een distinctieproces.

Verbruggen heeft voor zijn onderzoek een welhaast ideale periode gekozen. Tussen 1890 en 1914 was het literaire veld immers volop in beweging. Schrijvers kozen niet alleen positie ten opzichte van talloze nieuwe literaire bewegingen, maar moesten zich ook verhouden tot de opkomende massacultuur en de groeiende commercialisering en schaalvergroting van het veld. Bovendien voelden ze zich, zo blijkt uit Verbruggens tweede hoofdstuk, gedwongen als intellectueel kritisch stelling te nemen. En geen wonder, want maatschappelijk was het al net zo'n tijd vol paradoxen en conflicten. Belgische literatoren worstelden met de communautaire breuklijn tussen Nederlands- en Franstaligen, en ook de levensbeschouwelijke spanningen (tussen katholieken en vrijzinnigen) liepen soms hoog op. In België, veel meer dan in Nederland en Frankrijk, raakten auteursstrategieën vermengd met politieke, nationalistische en ideologische positionering.

De ondertitel van deze studie luidt 'een sociaal-culturele geschiedenis'. Verbruggen laat in zijn inleiding zien dat hij in zijn onderzoek doelbewust de breuklijnen tussen sociologie en geschiedschrijving opzoekt. Dat is goed zichtbaar aan het soort bronnen waar hij mee werkt: hij combineert onderzoek naar cultuurhistorische teksten (ego-documenten, literaire teksten, tijdschrif-

ten) met bestudering van sociaaleconomische bronnen (overheidsbescheiden, arbeidsstatistieken). Ook methodisch blijkt hij van beide markten thuis. Het is zijn bedoeling te werken vanuit 'sociaal-constructivistisch perspectief' en tot een methode te komen waarin hij (kwantitatieve) Sociale Netwerk Analyse (SNA) combineert met (kwalitatieve) microanalyse van casussen én met inzichten uit de cultuursociologie van Pierre Bourdieu. SNA is een methode waarbij de sociale (vaak binaire) relaties tussen individuen in kaart worden gebracht. Op die manier komt hun verhouding tot elkaar, maar ook tot de institutionele context waarin ze functioneren helder en concreet in beeld. Het is jammer dat de auteur in zijn inleiding wél uitgebreid vertelt hoe hij tot de keuze voor deze invalshoeken is gekomen, maar nalaat uit te werken welke meerwaarde de combinatie van deze toch wat bonte verscheidenheid aan methodes nu precies biedt. Wat leren de resultaten van SNA ons wat niet al uit het Bourdieu-perspectief naar voren had kunnen komen? En hoe verhouden de inzichten die de microanalyse van de casussen oplevert zich weer tot de resultaten van beide andere methodes? Ook interessant zou het zijn te weten wat Verbruggen te zeggen heeft over de *do's and don'ts* van het werken met zowel kwalitatieve als kwantitatieve methodes. Hij blijft hierover in inleiding én conclusie veel te impliciet.

Schrijverschap in de Belgische belle époque bevat drie hoofdstukken. Bij nadere bestudering van het boek lijkt het erop dat Verbruggen in hoofdstuk één (gewijd aan de hierboven al genoemde

belangenclubs) vooral de microanalytische methode heeft toegepast, en in hoofdstuk drie (gewijd aan het tijdschriftenveld) met SNA aan de slag is gegaan. Ik zal me in mijn commentaar met name op deze twee hoofdstukken richten. De grote verdienste van Verbruggens eerste hoofdstuk is, zoals hierboven al gememoreerd, dat hij tal van lang vergeten verbonden, verenigingen, *associations* en *unions* onder het stof vandaan heeft gehaald. Het hoofdstuk leest als een bonte parade van opgerichte, weer opgeheven, splitsende, weer samengevoegde, heropgerichte, bloeiende en langzaam weer verwelkende verbanden tussen schrijvers. Zijn inkijkje in de dynamiek en beweeglijkheid van het veld is leerzaam, en zou dat nog meer geweest zijn als Verbruggen de term 'micro' in zijn toepassing van de microanalytische methode net iets minder ernstig had genomen. Hoofdstuk 1 blijft regelmatig hangen in ellenlange samenvattingen van debatten en discussies, zonder duidelijke structurering rond thema's of standpunten. Per paragraaf wordt een andere club behandeld, zodat het de lezer binnen enkele bladzijden duizelt. Bovendien draagt de wat stroeve schrijfstijl van de onderzoeker, het spaarzame gebruik van citaten, en zijn wel erg grote voorliefde voor het detail bij aan de weinig overzichtelijke indruk die dit gedeelte van het boek maakt. Het is duidelijk dat Verbruggen diep is doorgedrongen tot de krochten van het literaire veld van deze periode, maar voor de lezer was het aangenaamer en bevredigender geweest als hij zijn materiaal met iets meer afstand had gepresenteerd. En waarom laat

Verbruggen zo weinig zien van de *opvattingen* die er in deze periode leefden over het vormen en strategisch inzetten van de door hem beschreven structuren? We zien enkele honderden bevers burchten bouwen, maar moeten het doen met de herhaaldelijke verzekering van de onderzoeker dat dit uit (bewust of onbewust) affectieve of doelgerichte motieven gebeurde. Wat de schrijvers zélf van hun nijvere bouwactiviteiten vinden blijft óf in het vage, of verzandt in een wirwar van slecht geordende 'stellingnames' van de verschillende facties en groepen.

Natuurlijk kent het hoofdstuk ook sterke kanten. Zo laat Verbruggen uitstekend zien hoe de Belgische initiatieven internationaal waren ingebed. De Franstalige clubs keken de kunst af bij collega-verenigingen in Frankrijk, de Nederlandstalige bij Nederlandse voorbeelden. Wie auteurssociabiliteit grensoverschrijdend bestudeert, krijgt de kans om de geleidelijke vorming en organisatie van een internationaal literair veld in beeld te krijgen. Bovendien laat zijn hoofdstuk zien in wat voor onmogelijke spagaat auteurs terecht kwamen die probeerden zowel hun cultureel prestige te verhogen als iets te verdienen aan hun schrijverschap. Het veld professionaliseerde, wat schrijvers bewuster maakte van hun materiële rechten (het recht op een deugdelijk uitgeefcontract bijvoorbeeld, of op uitbetaling van in het buitenland verdiende royalty's). Maar tegelijk moesten ze, om serieus genomen te worden, zorgen dat niemand hen zou verdenken 'enkel geïnteresseerd te zijn in materieel gewin' (33). Hun geworstel om geest en geld in evenwicht te

houden is één van de meer interessante rode draden door het hoofdstuk.

In hoofdstuk drie presenteert Verbruggen een schematisch overzicht van de structuur van het Franstalige tijdschriftenveld in de jaren 1892-1893 (520 medewerkers aan 15 tijdschriften) en 1907-1908 (700 medewerkers aan 12 tijdschriften). Bovendien onderzocht hij ook het Nederlandstalige tijdschriftenveld in de jaren 1907-1908 (280 medewerkers aan 12 tijdschriften). Verbruggen vulde dit kwantitatieve onderzoek aan met een paar mooie casuonderzoeken naar de genese van de netwerken rond *Le Réveil*, *Chimère*, *Iris* en *Nieuw leven*. Een en ander resulteert in een compacte, zeer informatieve analyse van de structuur van het tijdschriftenveld. Verbruggen laat overtuigend zien dat SNA een uitstekende methode is om (verborgen) structuren en verbanden zichtbaar te maken. Hij telde het aantal medewerkers dat tijdschriften gemeen hadden en zocht op die manier naar opvallend intensieve banden. Op die manier ontdekte hij bijvoorbeeld dat op het oog tegenovergestelde groepen als katholieken en vrijzinnige anarchisten met elkaar in contact stonden via neutrale tijdschriften. De (verbanden tussen de) clusters zijn prikkelend verbeeld in een aantal informatieve grafieken. Jammer dat juist in de weergave van die grafieken een aantal storende fouten is gesloten. Zo breekt de oplettende lezer zich het hoofd over een tijdschrift dat in de ene tabel (199) *La Revue Belge* heet, maar één grafiek verderop opeens *La revue de Belgique* (200), en over legenda-aanduidingen die van grafiek tot grafiek (200 en 204) plotseling en onaangekondigd van betekenis wisselen. Het zijn smetjes op een hoofdstuk dat het beste van het boek is.

Helleke van den Braber (Radboud
Universiteit Nijmegen)